

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арутюнова Н. Д. Проблема числа. Н. Д. Арутюнова // Логический анализ языка. Квантитативный аспект языка / – М. : Индрик, 2005. – С. 2-21
2. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М. : Наука, 1992. – 221 с.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник / М. П. Кочерган. – 2-ге видання. – К. : ВЦ „Академія”, 2006. – 368 с.
4. Швачко С. О. Навчити вчитися: посібник / С. О. Швачко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 133 с.
5. Швачко С. О. Числівник англійської мови: посібник / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова. – Суми : СумДУ, 2010. – 170 с.
6. Шуменко О. А. Словотворчі потенції англomовних денумеративів / О. А. Шуменко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010. – № 8. – С. 445-447
7. ua-referat.com / Суфіксальна_система_сучасної_англійської_мови.
8. <http://www.homeenglish.ru/Texteliseeva.htm>.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Ann Elizabeth Cree "The Duke's Mistress". – Great Britain : Mills & Boon. – 2002. – 299 p.
10. Danielle Steel. Heartbeat. – Great Britain : Bantam Press, 1991. – 432 p.

*В. В. Дребет
(Чернівці)*

ВІДМІНКОВІ РОЛІ ТА НОМІНАЦІЇ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ

Розглянуті реалізації іменників у взаємодії з належністю реалізованих іменників до різних відмінків. Матеріалом дослідження послужили сучасні німецькі публіцистичні тексти. Статистичні обчислення дозволили перевірити наявність чи відсутність зв'язку між реалізацією іменників з певною відмінковою роллю і певним типом номінації при позначенні змісту в сучасних німецьких публіцистичних текстах.

Ключові слова: парадигматика, синтагматика, іменникова реалізація, пряма/похідна номінація, відмінкові ролі.

Рассмотрены реализации имен существительных во взаимодействии с принадлежностью реализованных существительных к разным падежам. Материалом исследования послужили современные немецкоязычные публицистические тексты.

Статистические вычисления позволили проверить наличие или отсутствие связи между реализацией существительных с определенной падежной ролью и определенным типом номинации при обозначении содержания в современных немецких публицистических текстах.

Ключевые слова: парадигматика, синтагматика, прямая/производная номинация, падежные роли.

In this article the realizations of the nouns in their interaction with the affiliation of realized nouns to different cases are concerned. Contemporary German texts of journalistic genre are under investigation.

Statistical calculations allowed to verify the presence/absence of connection between the realization of nouns of certain case role and nomination type in modern German texts of journalistic genre.

Key words: paradigmatics, syntagmatics, realization of nouns, direct / derivative nomination, case roles.

Проблема та актуальність дослідження. Іменник можна розглядати як головне, називне або предметне слово. Нові або поновому досягнуті речі та явища об'єктивної реальності переважно бачаться носіями мови як іменники, тобто слова, що називають предмет, дію, явище, ознаку, а тому зрозумілий інтерес до вивчення семантичної природи іменника з найрізноманітніших позицій та у найрізноманітніших аспектах (див. [3; 17]). Чимраз більше починає усвідомлюватись необхідність вивчення функціональних особливостей іменникової лексики або, іншими словами, її реалізації на синтагматичному рівні (див., наприклад, [11]). Практична лексикографія постійно потребує отримання актуальних даних про синтагматичні характеристики даної частини мови, які стосуватимуться іменникового статусу в новій мовленнєвій ситуації з новим предметно-логічним змістом.

Незважаючи на посилений інтерес лінгвістів до цієї проблематики, недостатньо висвітленим у сучасному германському мовознавстві виявляється, зокрема, питання про функціональні особливості іменника з різними відмінками у мовленнєвому контексті. В німецькій мові здійснено вивчення семантичних ролей іменника лише з урахуванням основних категоріальних відмінкових значень (див. [10; 15]). Але беручи до уваги те, що відмінки виконують свої змістові ролі по відношенню до речей і явищ позамовної дійсності, позначених іменником, нам видається доцільним дослідити функціональні характеристики іменника на предмет контекстуальної реалізації іменникових номінацій з певними відмінковими ролями.

Метою даної роботи стало вивчення реалізаційних можливостей іменника з певною відмінковою роллю на предмет актуалізації парадигматичних властивостей іменника на синтагматичній осі. Це дає змогу подивитись на взаємовідношення „поверженого” та „глибинного” відмінка з точки зору функцій іменникової номінації.

Матеріалом дослідження стали тексти з сучасної німецької преси („Die Welt“, „Die Zeit“, „Spiegel“, „Focus“; „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Süddeutsche Zeitung“) і тлумачний словник німецької мови „DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache“. Методом суцільної вибірки з кожного виду згаданого публіцистичного корпусу було взято відповідно по 2000 іменників, які зустрічались у синтаксичних рамках преси з різними відмінками (разом з шести прес-видань це склало 12000 іменників).

4. Іменник і відмінкові ролі з позицій мовного логіцизму. У німецькій мові рамки своєї частиномовної автономії іменник демонструє, серед іншого, тим, що він представлений артиклем. Артикль вказує тут на так звані „відмінкові ролі”, (пор. [14, с. 93]). Герхард Гельбіг пише про те, що поняття „відмінок” відносять, з одного боку, до таких одиниць як називний відмінок, знахідний відмінок, давальний відмінок і родовий відмінок, з іншого боку, воно стосується таких одиниць, як *Agens*, *Patiens*, *Instrumental* і т.д. У першому випадку йдеться про відмінок на поверхні (*Oberflächenkasus*), а у другому – про глибинний відмінок (*Tiefenkasus*) (пор. [10, с. 1]). У цьому зв'язку доцільно згадати

теорію Чарльза Філмора про „глибинний відмінок” (див. [9]), яка говорить про те, що різні відмінки виконують свої змістові „ролі” (Джекендофф виступає за термін „відмінкові ролі” (див. [12]). Ця „глибинна граматика” розрізняє, таким чином, морфологічно маркований відмінок, який можна зчитувати безпосередньо зі словоформи, та змістові категорії, які представлені цим відмінком. Прикладами таких глибинних відмінків є *Agentiv, Innstrumental, Dativ, Faktitiv, Lokativ, Objektiv*. Такий поділ на глибинні та поверхневі відмінки показує, як у лінгвістиці було здійснено пошук за відмінковими значеннями, що привело до цілого ряду теорій про відмінки. Наприклад, локалістична теорія робила спроби звести непрямі відмінки, давальний, родовий та знахідний, до просторової тріади „де”, „звідки” і „куди” (як основні значення) і вивести з цього всі конкретні вживання (пор. [10, с. 2]). Логіко-граматичні теорії відмінків також проводили пошук за універсальними основними значеннями відмінків, але при цьому давали цим відмінкам граматично-синтаксичну дефініцію (наприклад, називний відмінок як носій підмета, знахідний як носій додатка) (див. там само). У відмінкових теоріях змісту робляться спроби, постулювати значення для (поверхневих) відмінків, незалежно від їх синтаксичних функцій. Наприклад, Брінкманн трактував у німецькій мові називний відмінок як відмінок суб’єкта, ідентичності та звертання, знахідний відмінок описується як відмінок об’єкта, відмінності (в опозиції об’єкта до суб’єкта), давальний – як відмінок фінальності або цільової зумовленості, а родовий – як відмінок іменникових відношень (пор. [7, с. 60-62; 404-407]). Можна сказати, що відмінкові ролі описують участь речей і живих осіб у процесах та станах, виражених у мові іменниковим складом. Таке бачення дозволяє нам подивитись на відмінкові ролі як на залучення іменника німецької мови до вираження змісту, який у даному випадку стосуватиметься змістової логіки іменникової природи.

5. Контекстуальні реалізації іменників з відмінковими ролями. Мовний знак, реалізуючись у мовленні, входить у контекст у залежності від певної ситуації. В. Г. Гак дає характеристику ситуації „як сукупності елементів, які наявні в свідомості мовця в об’єктивній дійсності, в момент мовлення і які зумовлюють певною мірою відбір мовних елементів при формуванні самого ви-

словлювання” [2, с. 358]. Орієнтуючись на ситуацію, дослідник виділяє прямі номінації – семантичні структури, що ізоморфно відтворюють дійсність, і переносні непрямі номінації [1, с. 80-83].

Виходячи з ієрархії мовних значень на парадигматичній осі, у даній роботі ми користувались для встановлення прямих, переносних номінацій та моносемії досліджуваних іменників у реченні авторитетним тлумачним словником „DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache“ у 10 томах [8].

Якщо брати до уваги різні категоріальні значення відмінків, то актуалізація різних значень одного й того ж полісемічного іменника у різних відмінкових ролях може нести у собі і зміну прагматичного змісту. Водночас один і той самий іменник з різними відмінковими ролями може реалізувати однаковий тип номінації. Проте частота таких реалізацій, виражена у кількісному відношенні, при залученні статистичних методів дослідження, дозволяє отримати результати, які говоритимуть про зв'язок іменникових номінацій з певними відмінковими ролями. Таким чином, необхідно „отримати не тільки якісь кількісні характеристики досліджуваного об'єкта, але й встановити за допомогою спеціальних статистичних прийомів достовірність статистичних результатів” [4, с. 110]. Через те кількісні характеристики були піддані статистичній обробці. За допомогою критерію χ^2 (хі-квадрат) ми вивчали наявність чи відсутність взаємозв'язку між типом або роллю номінацій реалізованих іменників та їх належністю до називного, родового, давального і знахідного відмінків, а за допомогою коефіцієнта взаємної спряженості, або сполученості ми ставили собі за мету вивчити ще й міру такого зв'язку між досліджуваними величинами (детальніше про критерій хі-квадрат, коефіцієнт взаємної сполученості, а також про отримання мінімальної значущої суми хі-квадрат за обчисленням кількості ступенів вільності та похибками див. [4, с. 120-125; 137-138].

4. Висновки. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

1) у найчисленнішій групі реалізацій іменників у називному відмінку кількісне домінування прямих реалізацій слова над похідними (у порядку зменшення кількості реалізацій: 1) пряма номінація; 2) моно; 3) похідна номінація) знаходить своє підтвердження і у статистичних обчисленнях, причому лише група імен-

ників у називному відмінку демонструє нам кількісну перевагу реалізацій прямої номінації над реалізаціями моносемічного словникового потенціалу. Таким чином, обчислення свідчать про те, що за винятком похідної номінації, статистично значущими, а отже, й актуальними є реалізації прямих номінацій полісемічних іменників та реалізації моносемічних іменників з категоріальним значенням називного відмінка, який спостерігається з іменниковими найменуваннями експліцитних чи імпліцитних змістів у проаналізованих нами сучасних німецьких публіцистичних текстах;

2) у другій за чисельністю групі реалізацій іменників у знахідному відмінку (у порядку зменшення кількості реалізацій: 1) моно; 2) пряма номінація; 3) похідна номінація) статистично доведено зв'язок цих іменників з реалізацією їх похідної номінації та їх моносемічного мовного потенціалу. Кількісна перевага прямих номінацій над похідними не показує свого статистичного підтвердження щодо теоретичної значущості такого домінування. Таким чином, обчислення свідчать про те, що, за винятком прямої номінації, статистично значущими, а отже, й актуальними є реалізації похідних номінацій полісемічних іменників та реалізації моносемічних іменників з категоріальним значенням знахідного відмінка, який спостерігається з іменниковими найменуваннями експліцитних чи імпліцитних змістів у проаналізованих нами сучасних німецьких публіцистичних текстах;

3) у третій за чисельністю групі реалізацій іменників у давальному відмінку (у порядку зменшення кількості реалізацій: 1) моно – 2) пряма номінація – 3) похідна номінація) статистично доведено зв'язок цих іменників з реалізацією їх прямої номінації та їх моносемічного мовного потенціалу. Обчислення свідчать про те, що, за винятком похідної номінації, статистично значущими, а отже, й актуальними є реалізації прямих номінацій полісемічних іменників та реалізації моносемічних іменників з категоріальним значенням давального відмінка, який спостерігається з іменниковими найменуваннями експліцитних чи імпліцитних змістів у проаналізованих нами сучасних німецьких публіцистичних текстах;

4) у четвертій і найменш численній групі реалізацій іменників у родовому відмінку (у порядку зменшення кількості реалізацій:

1) моно; 2) пряма номінація; 3) похідна номінація) статистично доведено зв'язок цих іменників з усіма типами номінації. Зі зменшенням кількості реалізацій іменника у родовому відмінку зворотно поліпшуються показники зв'язку даної відмінкової ролі з усіма типами актуалізованих іменникових номінацій, а отримані результати для прямої номінації та моносемічних іменників є найкращими показниками зв'язку між досліджуваними величинами серед груп іменників з іншими відмінковими ролями. Таким чином, обчислення у найменш численній групі свідчать про те, що теоретично значущими, а отже, й актуальними є реалізації всіх типів номінацій, тобто реалізації прямої та похідної номінації полісемічних іменників та реалізації моносемічних іменників з категоріальним значенням родового відмінка, який спостерігається з іменниковими найменуваннями експліцитних чи імпліцитних змістів у проаналізованих нами сучасних німецьких публіцистичних текстах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гак В. Г. К проблеме синтаксической семантики (Семантическая интерпретация „глубинных” и „поверхностных” структур) / В. Г. Гак // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М. : Наука, 1969. – С. 77-85.
2. Гак В. Г. Высказывание и ситуация / В. Г. Гак // Проблемы структурной лингвистики. – М. : Наука, 1973. – С. 349-373.
3. Генералова Л. К. К вопросу о структуре значений имен существительных / Л. К. Генералова // Сборник научных трудов Московского пед. ин-та. – М., 1973. – №71. – С. 43-50.
4. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий– Винница : Нова Книга, 2006. – 512 с.
5. Ольшанский И. Г. Полисемия существительных в языке и речи / И. Г. Ольшанский– М. : Высшая школа, 1982. – 149 с.
6. Чернышенко Н. Н. Факторы, влияющие на употребление падежных форм в современном немецком языке : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / Н. Н. Чернышенко – Одесса, 1987. – 25 с.
7. Brinkmann H. Die Deutsche Sprache. Gestalt und Leistung / H. Brinkmann – 2. erw. Aufl. – Düsseldorf : Pädagogischer Verlag Schwann. 1971. – 939 S.

8. DUDEN. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden / hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – 3., völlig neu bearb. Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1999.
9. Fillmore C. The Case for Case / C. Fillmore // Universals in Linguistic Theory. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968. – P. 74 – 97.
10. Helbig G. Oberflächen- und Tiefenkasus. Zum Problem der Bedeutung der Kasus / G. Helbig // Kasus im Deutschen: Form und Inhalt. – Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1998. – S. 1-13.
11. Hölzner M. Substantivvalenz / M. Hölzner. – Tübingen : Niemeyer, 2007. – 352 S.
12. Jackendoff R. S. Semantics and cognition / R. S. Jackendoff. – Cambridge : Mass, 1972. – 223 P.
13. Ladissow A. Konnotation in der nominalen Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / A. Ladissow // Entwicklungen der Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. – Berlin : Akademie der Wissenschaften der DDR, 1983. – S. 21-48.
14. Meineke E. Das Substantiv in der deutschen Gegenwartssprache / E. Meineke. – Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 1996. – 496 S.
15. Primus B. Semantische Rollen / B. Primus. – Heidelberg : Universitätsverlag WINTER, 2012. – 99 S.
16. Schmidt W. Lexikalische und aktuelle Bedeutung / W. Schmidt. – Berlin : Akademie-Verlag, 1966. – 130 S.
17. Wotjak G. Untersuchungen zur Struktur der Bedeutung / G. Wotjak. – Berlin : Akademie-Verlag, 1971. – 343 S.

*Ю. Г. Ковбаско
(Івано-Франківськ)*

ТРАНСПОЗИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕЙКТИЧНИХ ЦЕНТРІВ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ ТА ЛОКАТИВНОСТІ

Аналізуються транспозиційні можливості дейктичних центрів категорій локативності та темпоральності в англійській мові. У ході дослідження встановлено та описано типи зв'язків, які існують між дейктичними центрами.